

Butiksrån 2013

svenskhandel.se

Innehåll

1.	Sammanfattning	3
2.	Butiksrån 2013.....	4
3.	Utveckling de senaste tio åren.....	4
4.	När inträffar butiksrånen?	7
5.	Drabbade branscher	9
6.	Rånbyte	9
7.	Risk att utsättas för rån	11
8.	Antal gärningspersoner	13
9.	Beväpning	14
10.	Slutsatser och kommentarer	15

1. Sammanfattning

- Totalt har 818 butiksrån registrerats under 2013 (Brå).
- Svensk Handel har samlat in detaljerad statistik kring 523 av dessa (64 %).
- Huvuddelen av butiksrånen sker kvällstid (17.00 – 21.00).
- För guldsmedsrån är den absoluta toppen runt klockan 10.00 – 11.00.
- Livsmedelshandeln har flest antal rån.
- Sex branscher (Livs, service, tobak, guld, bensin, kiosk) står för 75 % av butiksrånen.
- Kontanter är huvudsakligt rånbyte vid mindre än 50 % av rånen.
- Risken för att utsättas för rån i en guldsmedsbutik är nära fem gånger så hög som för handeln i övrigt.
- Antalet guldsmedsrån har ökat fem gånger sedan 2004.
- För att lyckas i arbetet mot butiksrån måste polisen bli bättre på att arbeta över länsgränserna.
- Den enskilt mest effektiva åtgärden för att minimera antalet rån är en synlig närvaro av polis i området.
- Polisiära insatser mot handel med stulna varor är ett viktigt arbete för att bekämpa de kriminella som livnär sig på butiksrån.

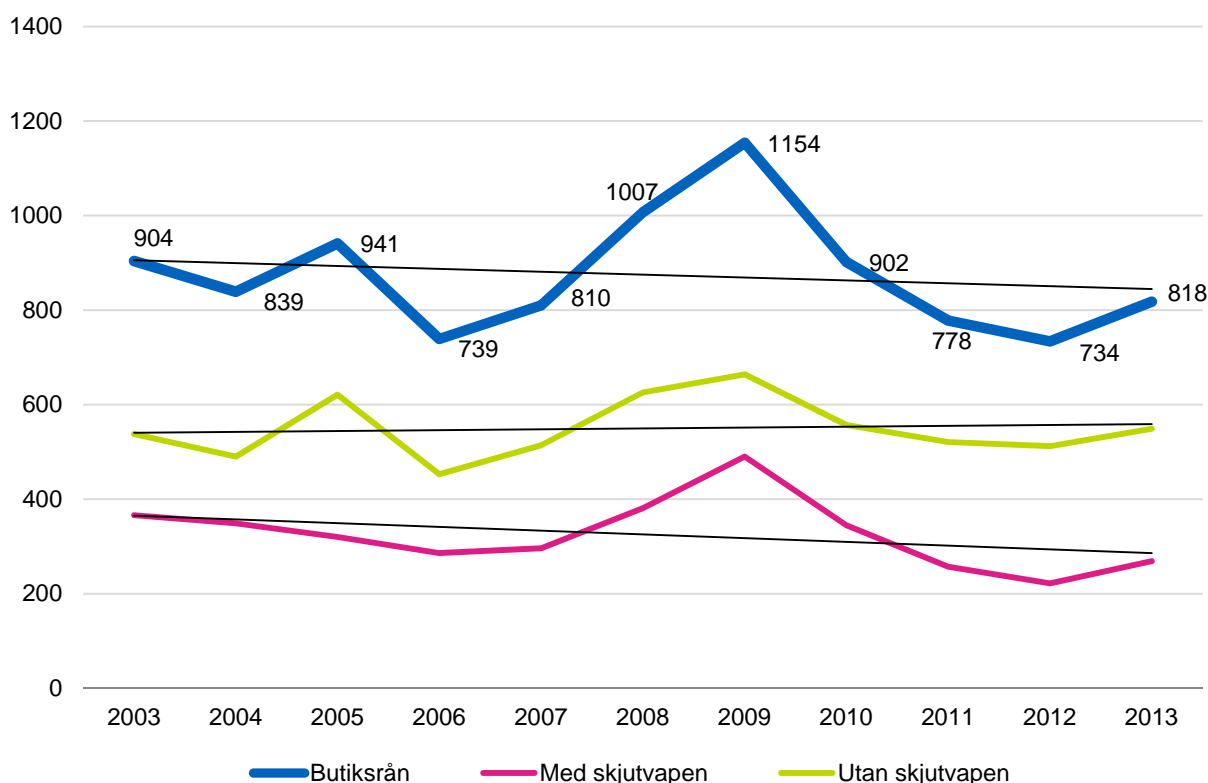
2. Butiksrån 2013

Svensk Handel har sedan 2012 samlat in detaljerade data över rån mot svenska butiker. Tillsammans med statistik från Brottsförebyggande rådet (Brå) ger Svensk Handels siffror ett bra underlag för alla som vill veta mer om butiksrån. Svensk Handel publicerar uppdaterade siffror varje kvartal, men kan leverera uppgifter löpande under hela året vid förfrågningar från beslutsfattare, myndigheter och media.

Råndata samlas in från Svensk Handels medlemmar, ur polisens öppna informationskanaler samt ur mediaarkiv. Under perioden 2013-01-01 till 2013-12-31 har Svensk Handel samlat in uppgifter från 523 rån, vilket är ca 64 % av det antal rån som rapporterats via BRÅ (totalt 818 rån under 2013).

3. Utveckling de senaste tio åren

Bild 1. Butiksrån 2003-2013 (Brå)

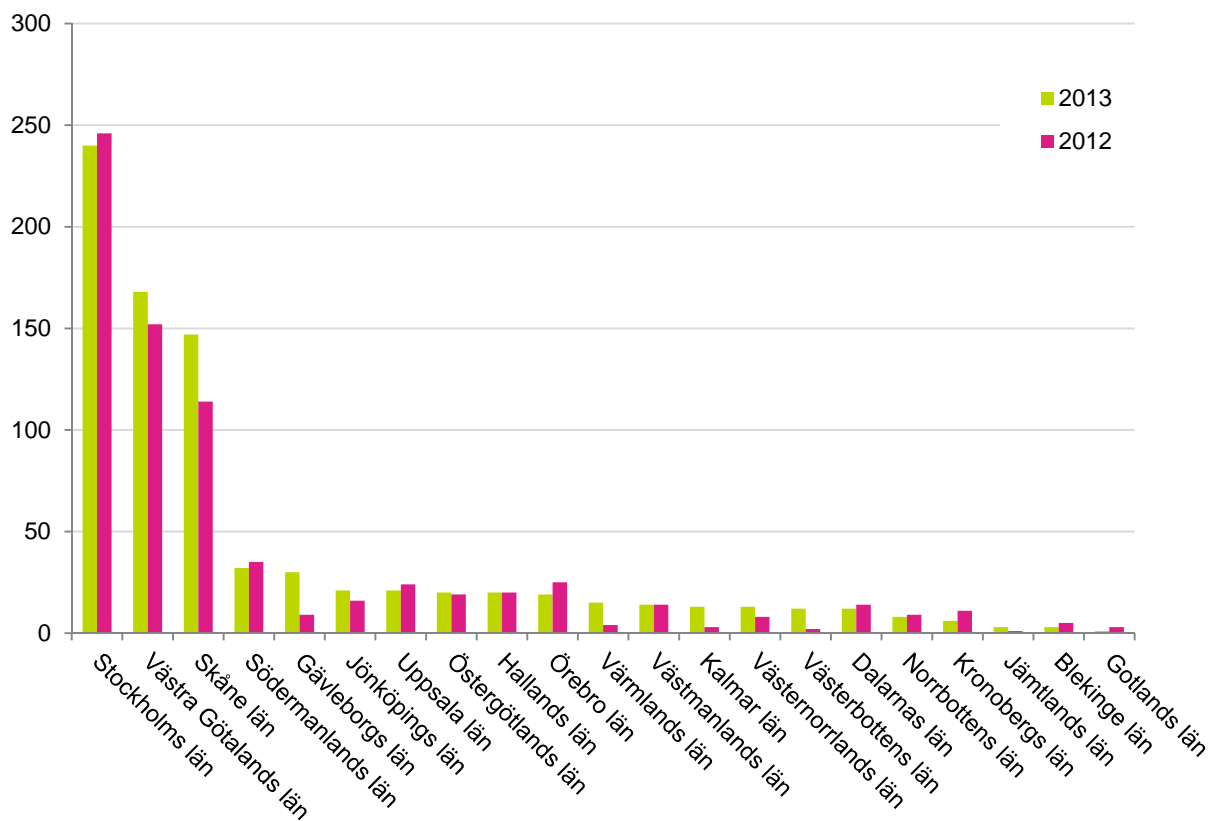

Under 2013 rapporterades 818 butiksrån i Sverige (Brå). För första gången sedan 2009 ökade butiksrånen i antal, såväl för rån med som utan skjutvapen. Jämfört med år 2012 ökade butiksrånen med drygt 11 %. Rån utan skjutvapen ökade med drygt 7 % och rån med skjutvapen ökade med hela 21 %. Att just rån med skjutvapen ökar kraftigast är inte förvånande. I såväl upp- som nedgång i rånstatistiken är det rånen med skjutvapen som vanligtvis står för den största förändringen. En vanlig förklaring

är att de gärningspersoner som har tillgång till skjutvapen också har en förmåga att anpassa sin brottslighet efter vad som för tillfället ger bäst belöning. En stor del av butiksrånarna har dock inte denna möjlighet, varken att beväpna sig med skjutvapen eller att lämna butiksrånen för annan kriminalitet. Detta medför att antalet butiksrån utan skjutvapen är relativt konstant medan rånen med skjutvapen varierar mer. Över en tioårsperiod är inte utvecklingen alarmerande, men ökningen 2013 bör tas på allvar. Butiksrån innebär en stor påfrestning för alla drabbade och varje rån ska ses som ett misslyckande för samtliga inblandade.

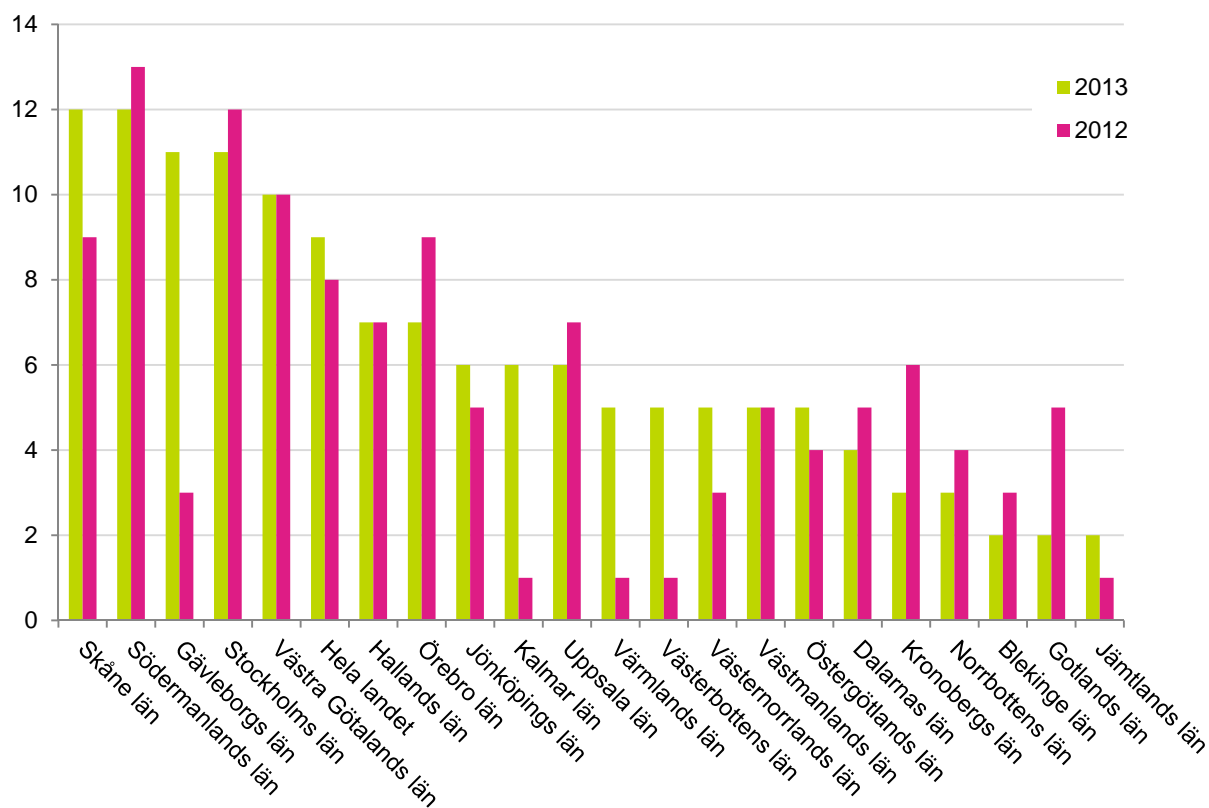
De tre storstadslänen står för nära 70 % av alla butiksrån i landet. Jämfört med 2012 har de tre länen närmast sig något i antal rån, men Stockholm står fortfarande för det största antalet butiksrån (Bild 2).

Bild 2. Antalet butiksrån, per län

Om vi istället för faktiskt antal butiksrån per län tittar på antalet rån per 100 000 invånare får vi en något annorlunda bild. Skåne och Södermanland toppar listan, tätt följt av Gävleborg och Stockholm (Bild 3).

Bild 3. Butiksran per 100 000 invånare, per län

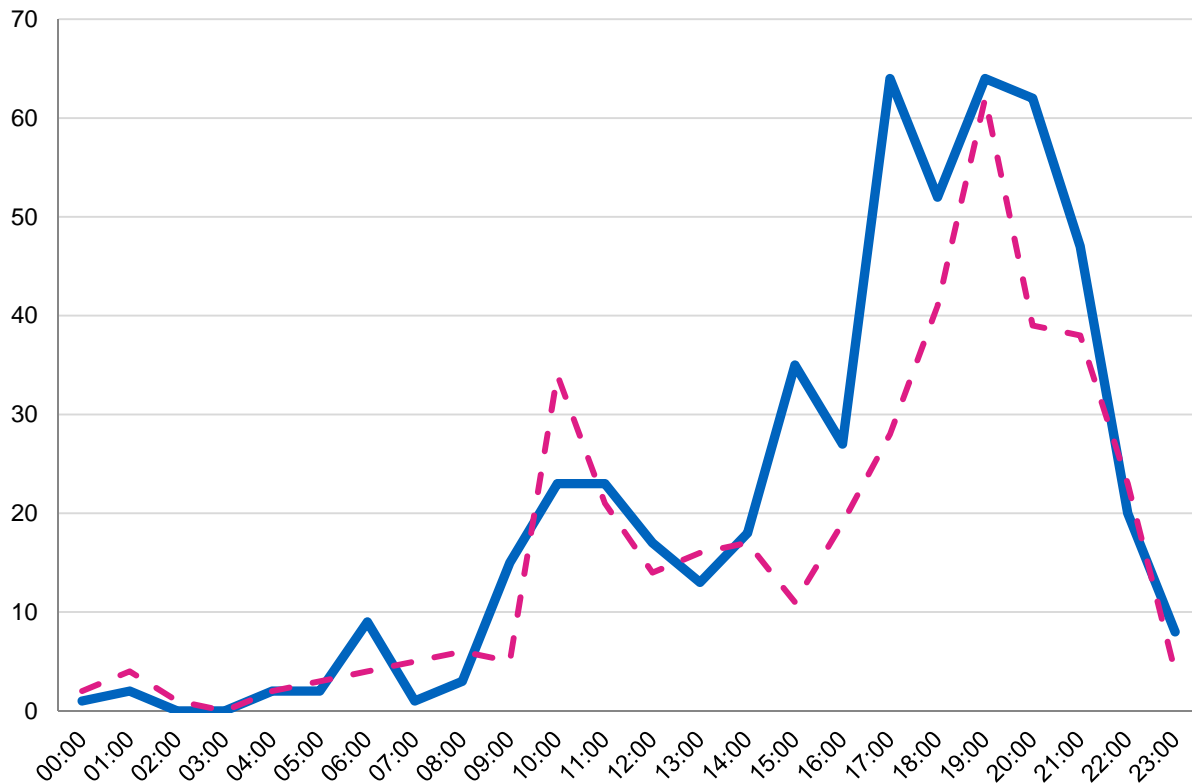
Gävleborg går från ett relativt fredat län 2012 till ett av de mest utsatta 2013 sett till antalet invånare. Ytterligare ett par län utmärker sig när det gäller rånutveckling. Tabell 1 listar de län som haft störst procentuell ökning av antal rån mellan 2012 och 2013.

Tabell 1. Län med stor ökning av butiksran

Län	2012	2013	Ökning
Västerbottens län	2	12	500 %
Kalmar län	3	13	333 %
Värmlands län	4	15	275 %
Gävleborgs län	9	30	233 %

4. När inträffar butiksrånen?

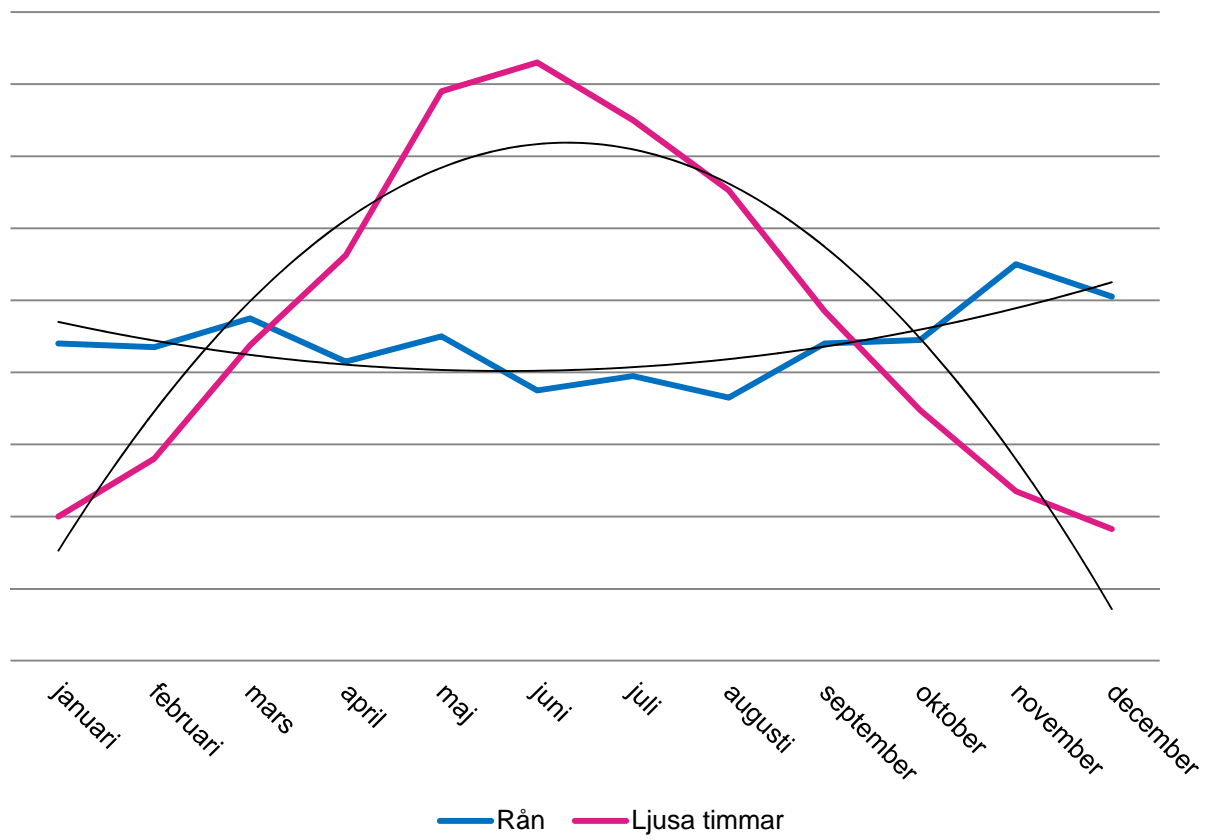
Bild 4. Tidpunkt för butiksrån 2013. 2012 års siffror i streckad linje

Den absoluta majoriteten av rånen sker under kvällstid, mellan kl 17.00 - 22.00. Om vi undantar guldrån, som till stor del inträffar mellan kl 10 och 11, blir det tydligt att kvällen är den mest rånfrekventa tiden för de flesta branscher. Någon hänsyn har inte tagits till hur många butiker som faktiskt har öppet de aktuella tidpunkterna, men klart är att risken för att utsättas för rån ökar med sena öppettider. Till viss del kan tidpunkten för rånet styras av att gärningspersonen (ofta felaktigt) antar att det finns mest pengar i butiken vid slutet av arbetsdagen. En mer trolig orsak är att rånen styrs av att det är mörkt och att få andra människor är ute kvällstid. Detta minskar risken för att rånaren ska upptäckas eller kunna identifieras i ett senare skede.

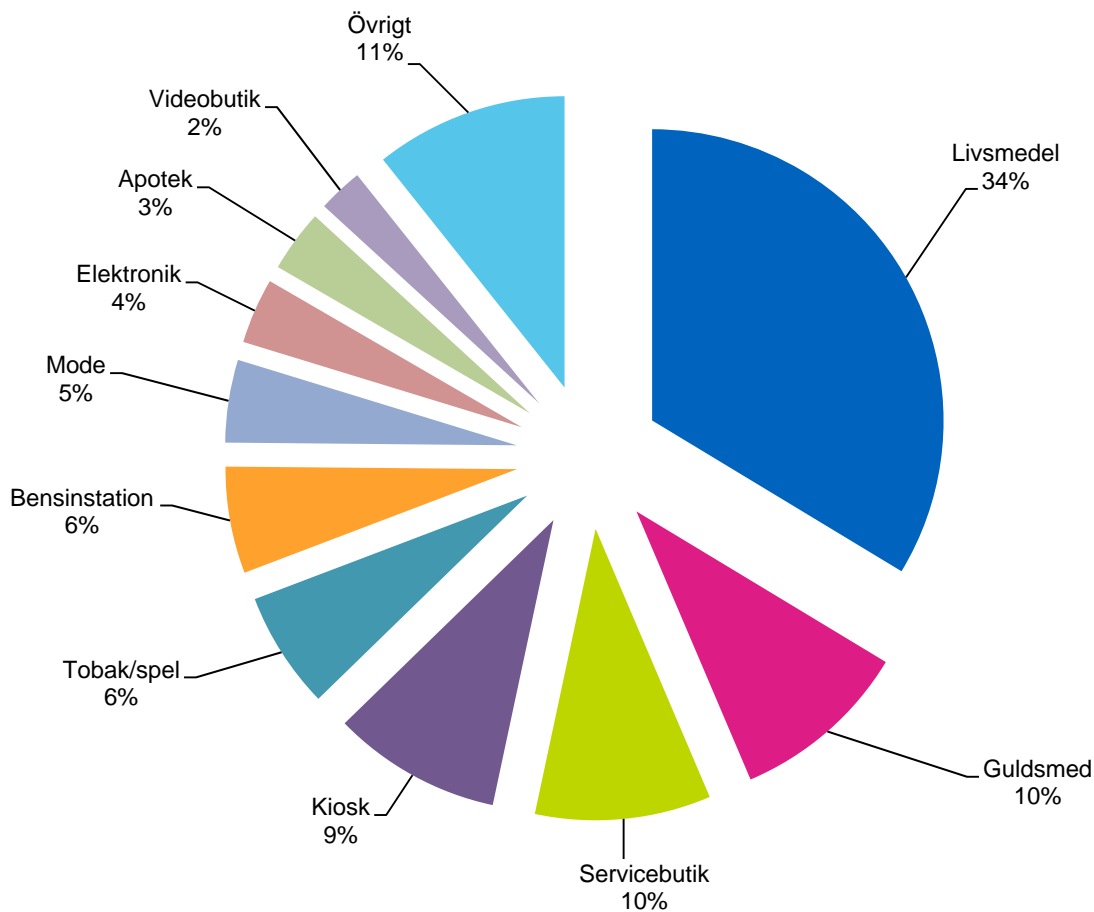
Mörkrets inbrott styr förmodligen även rånens fördelning över året. Det finns en tydlig korrelation mellan antalet ljusa timmar på dygnet och antalet butiksrån per månad, där vinterhalvåret har många fler butiksrån (Bild 5). Motsvarande korrelation föreligger även mellan antalet butiksrån och genomsnittstemperatur. Till stor del hänger temperaturkurvan ihop med antalet ljusa timmar, men vid mycket låga temperaturer är det troligt att kylan i sig dämpar lusten att begå brott som kräver att man rör sig utomhus.

Bild 5. Korrelation mellan butiksrån och antal ljusa timmar per dygn. Per månad 2013

5. Drabbade branscher

Bild 6. Drabbade branscher

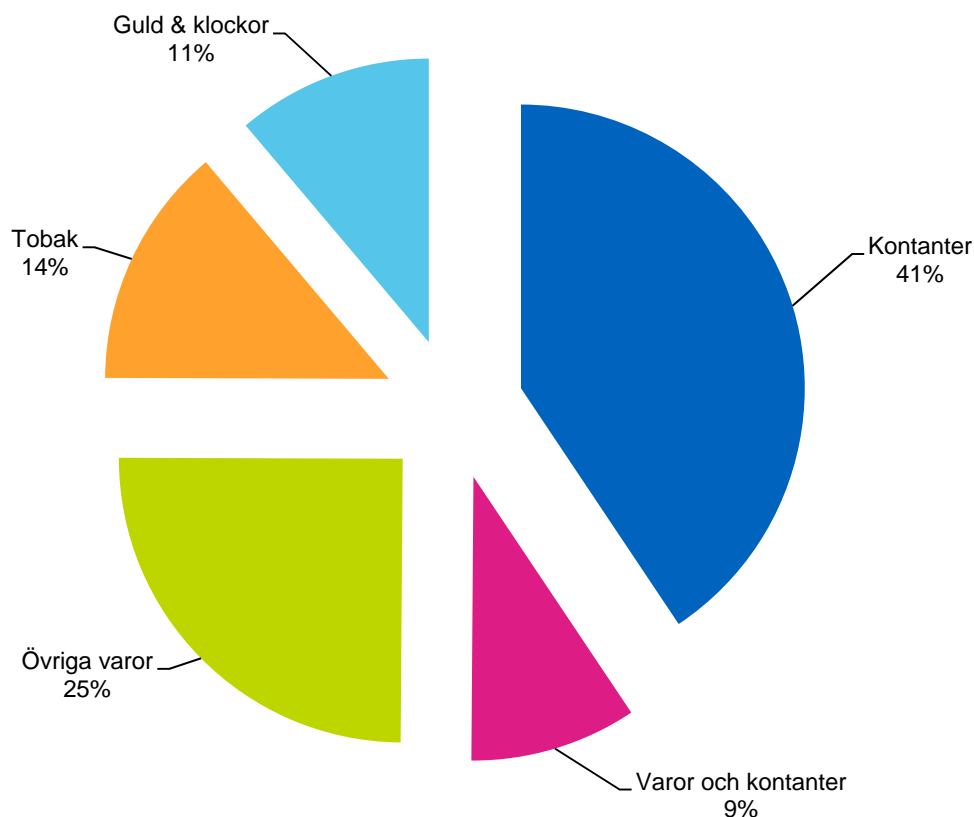

Livsmedelsbutiker är mest utsatta för rån, sett till absoluta tal. Här tas ingen hänsyn till antalet butiker i respektive bransch. Om man skulle slå ihop kiosk, tobaksbutiker och servicebutiker till en gemensam servicekategori står denna för ca 25 % av butiksrånen. Tillsammans med livsmedel, guld och bensinstationer står dessa sex branscher för 75 % av de undersökta rånen. 2012 stod dessa branscher för drygt 90 % av rånen. Förändringen kan till viss del förklaras av ökningen för mode-, elektronik- och apoteksbranschen. Detta är branscher som tidigare varit relativt förskonade från rån, men som under 2013 drabbats hårt. I kategorin "övrigt" återfinns branscher som byggvaror, skönhet & hälsa, leksaker med flera.

6. Rånbyte

I endast 50 % av de undersökta rånen 2013 har gärningspersonen kommit över kontanter (Bild 7). Vid en majoritet av rånen har varor istället varit det huvudsakliga rånbytet. Detta skiljer sig markant från 2012 års siffror, där kontanter rapporterades in som rånbyte i fler än 70 % av fallen.

Bild 7. Rånbyte vid butiksrån 2013

Varor som ofta tillgrips är tobak, guld, klockor, lotter och mobiltelefoner, men även kött, kläder och läkemedel är exempel på produkter som rånaren fått med sig. En förklaring till denna förändring kan vara att stölder som riktas mot butiker blivit mer våldsamma under 2013 och därför oftare klassificerats som rån i motvärnsfallet. Om en tjuv använder våld eller hot om våld för att få med sig en vara från butiken klassificeras stölden som rån.

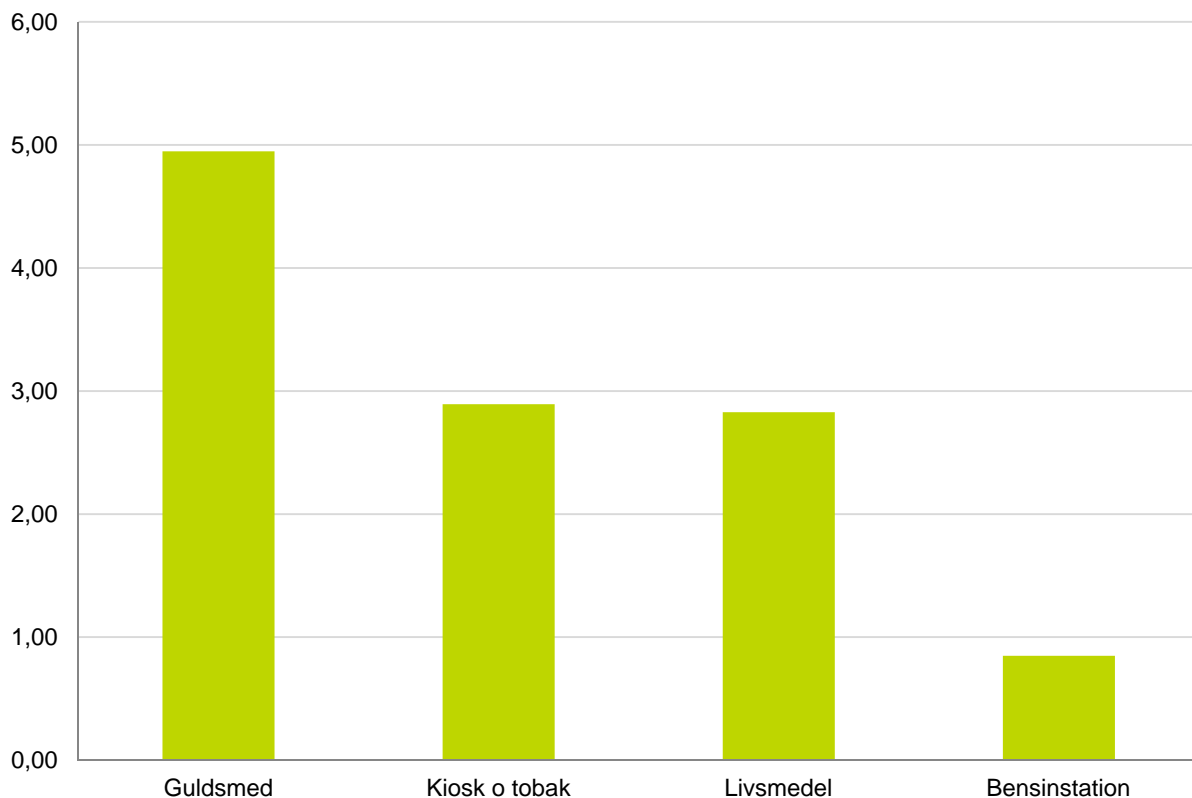
Man kan anta att gärningspersonen ofta har planerat att få med sig kontanter från butiken, men att den stora andelen rån med varor som byte tyder på att rånaren inte lyckats med detta. Detta kan vara en effekt av ett framgångsrikt säkerhetsarbete i handeln, som under många år fokuserat på att minska antalet tillgängliga kontanter. Det visar samtidigt på svårigheten med att säkra upp en butik med stöldbegärliga varor. Det räcker inte med att fokusera på butikens kontanthantering. En säker hantering av butikens produkter måste också ingå i säkerhetsarbetet. De senaste årens debatt om slutna kontanthantering är intressant i ljuset av dessa siffror. För de flesta hårt rånutsatta butiker, där kontanter är det huvudsakliga rånbytet, är slutna kontanthantering fortfarande en bra lösning. För en majoritet av Sveriges butiker är det dock en mycket dyr teknisk lösning som inte kan motiveras av butikens rånrisk. För dessa butiker finns många andra, högre prioriterade säkerhetsåtgärder att införa.

7. Risk att utsättas för rån

Faktorer som har en direkt inverkan på risken för att utsättas för rån är branschtillhörighet och geografiskt läge. Många av Sveriges kommuner har inte rapporterat in ett enda butiksrån under 2013 och många branscher är helt förskonade, oavsett geografiskt läge. Jämfört med 2012 kan vi se ett ökat antal rån i branscher som tidigare ansetts vara lågriskbranscher. I det stora hela är det dock fortfarande ett fåtal branscher som står för majoriteten av rånerna i Sverige. När det gäller butiksrån kan det geografiska läget till stor del användas för att bedöma risken för rån. Den absoluta majoriteten av butiksrånarna begår sina brott på platser dit de har en naturlig koppling. Det kan vara i närheten av bostadsort, arbetsplats eller i samband med besök hos någon bekant.

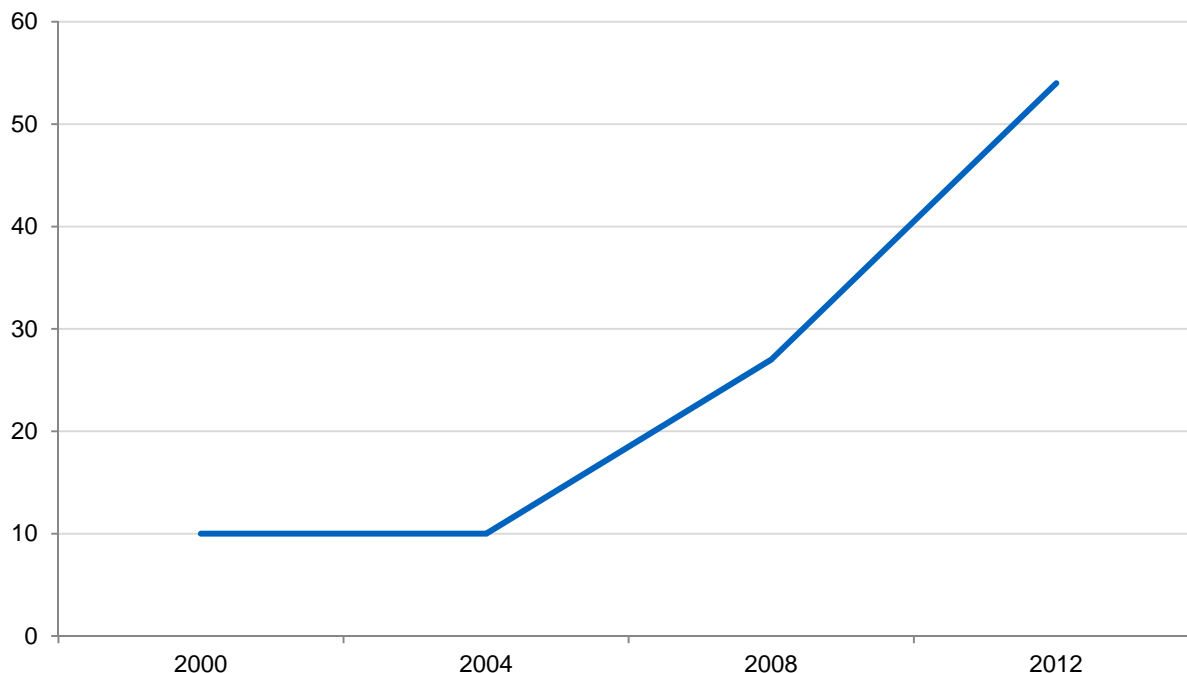
För att ta reda på risken för att utsättas för rån måste hänsyn tas till antalet butiker inom respektive bransch.

Bild 8. Risk för att utsättas för butiksrån, efter bransch. Antal rån per 100 butiker

Ungefär en av 100 butiker utsätts årligen för rån. Risken för att utsättas för rån i en guldsmedsbutik är nära fem gånger så hög som risken i handeln i övrigt (Bild 8). Det sker med andra ord många guldsmedsrån fördelat på relativt få butiker. Kiosk och livsmedel ligger relativt lika med en risk på knappt tre gånger så hög som genomsnittet. Bensinstationer har en lägre risk än genomsnittet.

**Bild 9. Guldsmedsrånens utveckling år 2000 – 2012
(BRÅ & Svensk Handel)**

Under de senaste tio åren har antalet guldsmedsrån ökat kraftigt (Bild 9). För år 2000, 2004 och 2008 baseras siffrorna i diagrammet på statistik från Brå och för 2012 Svensk Handels insamlade rånstatistik. 2013 planar utvecklingen ut något med 52 inrapporterade rån. Antalet rån mot guldsmeder är dock fortfarande oroväckande högt och under 2013 skedde dessutom några mycket spektakulära guldrån. Vid ett rån i Södertälje sköts en rånare till döds på öppen gata av polis och i Stockholm togs en guldhandlare som gisslan i sitt eget hem där han senare mördades. Rånare på flykt har öppnat eld och skadat vittnen. Överlag har rånerna präglats av hänsynslöshet och likgiltighet inför om någon skadas under rånerna.

De senaste årens ökning av rån mot guldhandlare kan tillskrivas ett antal samverkande faktorer:

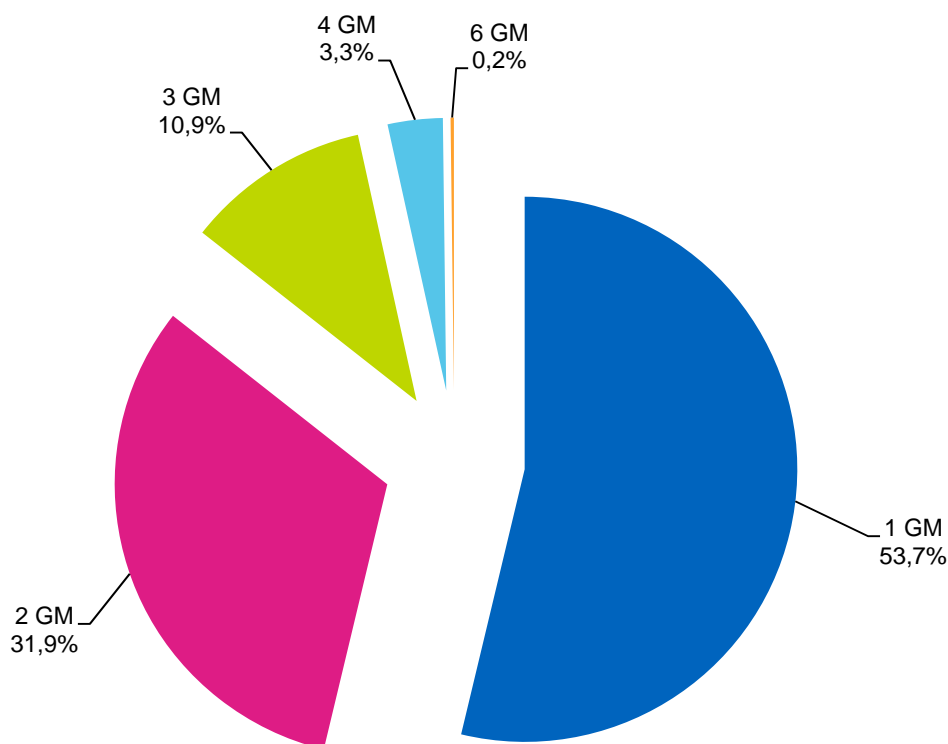
- Rånbytet vid vanliga butiksran har minskat så kraftigt så att gärningsmännen väljer bort vanliga butiker som rånobjekt
- Banker och värdetransporter har idag så hög säkerhet att även dessa väljs bort
- Guldspriset ligger på en hög nivå
- Det är enkelt att avyttra stulet guld
- Det är enkelt att smälta ner stulet guld och försvåra spårning till ett visst brott
- Guldsmedsrån har seglat upp som ett "statusjobb". Spektakulära rån med tunga vapen och välorganiserade gärningsmän lockar till sig fler kriminella. Det blir något att skryta med, särskilt om det uppmärksammas medialt.

De preventionsåtgärder som diskuteras för att minska butiksrånen rör i huvudsak kontanthantering. Med det ökande antalet rån med varor som huvudsakligt rånbyte kommer ett annat fokus krävas framöver. Utmaningen ligger i att skydda dyrare kapitalvaror från rån och stölder utan att samtidigt försämra kundernas möjlighet att se, känna och uppleva produkterna på ett enkelt och välkomnande sätt.

Den enskilt mest effektiva åtgärden för att minimera antalet guldsmedsrån är en synlig närvaro av polis i området. Vid polisens tillfälliga insatser med ökad synlighet har guldsmedsrånen helt upphört. Även polisiära insatser mot handel med stulet guld är ett viktigt arbete för att bekämpa de kriminella som livnär sig på guldsmedsrån.

8. Antal gärningspersoner

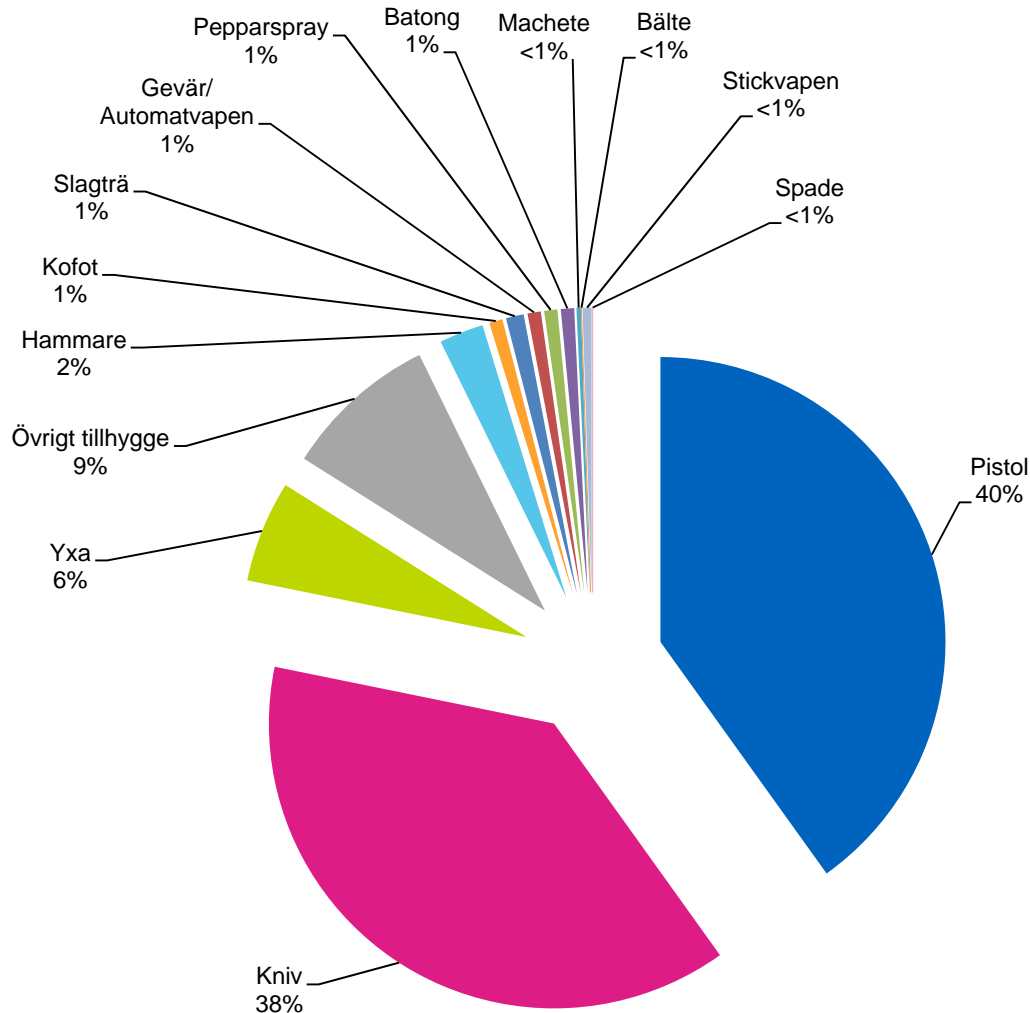
Bild 10. Antal gärningspersoner vid butiksrån

Vid en majoritet av butiksrånen var gärningspersonen ensam, eller upplevdes som ensam av den drabbade. Det kan naturligtvis finnas medhjälpare utanför butiken som inte upptäcks. Detta är en ökning av andelen ensamma gärningspersoner jämfört med 2012. Endast vid ett fåtal rån var rånarna fler än tre.

9. Bevärning

Bild 11. Bevärning vid butiksrån

Vid butiksrån 2013 var kniv och pistol vanligast förekommande med ca 40 % var. I många fall var pistolen en attrapp vilket medför ett lägre straff än om en riktig skarpladdad pistol skulle ha använts. För den drabbade är dock upplevelsen av att bli hotad lika traumatisk oavsett om pistolen är laddad eller ej. Kniv eller yxa är dessutom synnerligen farliga brottsverktyg och många drabbade vittnar om skrällen när gärningspersonen viftar med en kniv på ett rent livsfarligt sätt. Att använda dödligt hot på det sättet borde alltid anses vara så allvarligt att gärningspersonen döms för grovt rån. Att anse att grovt rån enbart kan bli aktuellt vid användande av ett skarpladdat skjutvapen tyder på en dålig förståelse för den drabbades upplevelse.

10. Slutsatser och kommentarer

Ökningen av butiksrån är oroväckande. Detta kombinerat med de mycket olyckliga utgångarna av ett antal guldsmedsrån i början av året visar på vikten av att arbeta målmedvetet för att stoppa denna utveckling. Den stora andelen rån där varor varit det huvudsakliga rånbytet ger även anledning att se över de preventionsåtgärder som vanligtvis används i handeln. Dessa fokuserar ofta på kontanthantering, men för att möta de nya hoten krävs fokus även på säker hantering av butikernas varor. Att minska antalet rån är dock inte bara en fråga för handeln. Butiksrån är ett samhällsproblem och måste prioriteras av de myndigheter som ska upprätthålla lag och ordning. Synlighet och brottsförebyggande arbete måste prioriteras framför kortsiktiga krav på gripanden som i första hand syftar till att snygga till polisens statistik. Osynliga poliser förhindrar inga brott. Att patrullera civilt varken avskräcker från brott eller skapar trygghet för de medborgare som rör sig på gator och torg. För att polisen ska finna det meningsfullt att arbeta mot butiksrånen måste åklagarna ta denna brottslighet på större allvar. Även domstolarna borde skaffa sig en bättre bild av verkligheten bakom de siffror som presenteras i Brås statistik. Att en butiksanställd som rånats med en vass kniv mot halsen inte anses vara utsatt för ett grovt rån visar på en total brist på insikt från rättsväsendets sida. För att komma tillrätta med butiksrånutvecklingen behöver alla goda krafter arbeta tillsammans. Det är bara så butiksrånen kan bekämpas på ett effektivt sätt.